

Мельничук Л. Б., к.пед.н., доцент (Міжнародного економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янука, м. Рівне)

ДІАГНОСТИКА ПРОФЕСІЙНОЇ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДО КЛАСНОГО КЕРІВНИЦТВА

Анотація. У статті досліджено проблему професійної підготовки майбутніх учителів до класного керівництва, зокрема, обґрунтовано її діагностичний аспект. Виокремлено компоненти та визначено наявність у майбутніх педагогів ознак педагогічної компетентності до класного керівництва. Охарактеризовано сутність професійних знань та умінь в контексті класного керівництва. Диференційовано та обґрунтовано рівні педагогічної компетентності, які визначають готовність майбутніх педагогів до роботи класного керівника.

Ключові слова: професійна підготовка, майбутні педагоги початкової ланки освіти, класний керівник, компоненти, показники та рівні професійної компетентності.

Аннотация. В статье исследована проблема профессиональной подготовки будущих учителей к классному руководству, в частности, обоснованно ее диагностический аспект. Выделены компоненты и определено наличие у будущих педагогов признаков педагогической компетентности к классному руководству. Охарактеризованы сущность профессиональных знаний и умений в контексте классного руководства. Дифференцированно и обоснованно уровни педагогической компетентности, которые определяют готовность будущих педагогов к работе классного руководителя.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, будущие педагоги начального звена образования, классный руководитель, компоненты, показатели и уровни профессиональной компетентности.

Annotation. The article is devoted to the problem of training future teachers for a class management, in particular, it justified its diagnostic aspect. The components and indicators of pedagogical competence of the future teachers in a class management are selected. The essence of professional knowledge and skills in the context of a class management is characterized. The levels of pedagogical competence of students in work of a class master are differentiated and justified.

Keywords: a professional training, future teachers of primary school, class master, components, indices and levels of professional competence.

Проблема вдосконалення системи виховання підростаючого покоління, зокрема молодших школярів, набуває особливої актуальності за нових соціокультурних умов. Вихідні концептуальні положення щодо змісту й організації процесу виховання в початковій школі ґрунтуються на основних засадах Закону України «Про загальну середню освіту», Національної доктрини розвитку освіти України у ХХІ столітті, Конвенції про права дитини, Національної програми «Діти України». У їх реалізації провідну роль має відігравати ерудований, професійно підготовлений учитель-класний керівник.

У початковій школі відбуваються значні позитивні зміни: вона стала чотирирічною; відкриваються різноманітні навчальні заклади, в яких діти можуть одержати початкову освіту; затверджені державні стандарти; створюються нові навчальні програми і підручники; поширюється комп'ютеризація навчання. Проте соціоекологічні проблеми, слабка матеріально-технічна база системи охорони здоров'я й освіти є причиною зниження фізичного, психічного та духовного здоров'я молодших школярів. У зв'язку зі збільшенням кількості неблагополучних сімей, зниженням рівня педагогічної освіти батьків, негативним впливом засобів масової комунікації спостерігається зростання дитячої злочинності, збільшення чисельності «дітей вулиці», поширення серед них паління, алкоголізму, токсикоманії [1, с. 27]. Саме з цього і випливає актуальна наукова проблема пошуку шляхів удосконалення професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів до класного керівництва за нових умов.

Науковцями проведено низку досліджень, у котрих розглядалися різні аспекти діяльності класного керівника: методологічні засади (Н. П. Волкова, Л. Я. Гордін, Н. Є. Щуркова); проблема змісту, методів, форм організації виховної роботи (М. І. Болдирев, В. М. Оржеховська, М. І. Рожков); формування в учнів гуманних взаємовідносин (В. О. Білоусова, Г. П. Васянович та Т. І. Люріна); робота з батьками вихованців (І. О. Дружиніна, Р. М. Капралова, Н. О. Петров). Теоретичні та методичні основи підготовки педагога до класного керівництва висвітлені у працях І. Д. Бега, О. А. Дубасенюк, Б. С. Кобзаря, Л. І. Міщик, Г. В. Троцько. Особливості підготовки майбутніх учителів початкових класів до виховної роботи розробляли О. Г. Кучерявий, О. М. Отич, О. Я. Савченко, Л. О. Хомич.

Аналіз науково-педагогічних джерел свідчить про те, що нині накопичений значний досвід професійної підготовки вчителя початкових класів до навчально-виховної роботи. Однак проблема теоретико-технологічних засад підготовки майбутніх учителів початкової школи до класного керівництва ще недостатньо досліджена.

Метою нашої статті є обґрунтування діагностичного аспекту підготовки майбутніх вчителів до класного керівництва.

Класне керівництво передбачає сформованість глибоких і різнобічних психолого-педагогічних знань, зокрема із загальної, педагогічної, соціальної та виховної психології, теорії та методики виховного процесу, соціальної педагогіки, етнопедагогіки. Професіограма класного керівника включає в себе і певні психолого-педагогічні уміння: аналітичні (гностичні), проєктувальні, конструктивні, організаторські, комунікативні. Тому від того, як підготовлений майбутній учитель до класного керівництва ще в стінах педагогічного закладу, залежить успіх у реалізації державної політики в сфері виховання [1].

Вивчення стану роботи учителів свідчить про те, що саме в діяльності класних керівників початкової школи є ще дуже багато суттєвих недоліків, серед яких – невміння спланувати виховну роботу, виявляти рівень вихованості та індивідуальні особливості учнів молодшого шкільного віку, створювати оптимальні умови для розвитку нахилів дітей та учнівського самоврядування; застосування застарілих, одноманітних форм організації виховної діяльності з класом. Значна частина класних керівників ще не позбавилась авторитарності, надмірної опіки в роботі з дітьми, котрим відводиться роль звичайних виконавців волі дорослих. Недооцінюється роль індивідуальної роботи з школярами, роботи з батьками учнів тощо. Звідси постає актуальна наукова проблема щодо пошуку шляхів удосконалення професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи до класного керівництва.

Компонентами рівнів сформованості педагогічної компетентності майбутніх педагогів до класного керівництва та їх ознаками виступили:

Змістовий компонент містить показники, які включають соціально-педагогічні, психолого-педагогічні та методичні знання щодо класного керівництва у початковій школі, ступінь їх значущості та рівень сформованості.

Показником змістовного компоненту є виявлення рівня сформованості педагогічних знань щодо роботи класного керівника [2, с. 270].

Необхідною умовою успішної роботи класного керівника є знання основ національного виховання, специфіки і методики виховної роботи. Звідси потребує вирішення наступна проблема «Яким же комплексом знань повинен сьогодні володіти класний керівник»? Аналіз педагогічної літератури та «Положення про класного керівника навчального закладу системи загальної середньої освіти» допоміг нам виділити низку компонентів необхідних для даного комплексу:

1. Знання державних документів стосовно виховання молоді.
2. Знання основ української етнопедагогіки.
3. Знання теорії та методики національного виховання.
4. Знання передового педагогічного досвіду у сфері виховної роботи.
5. Знання психології молодшого школяра.
6. Принципи, форми та методи організації виховного впливу на дітей різних вікових груп.

7. Специфіка роботи класного керівника і вихователя ГПД.
8. Основи планування діяльності класного керівника.
9. Основи самоуправління в учнівському колективі.
10. Принципи організації різних дитячих об'єднань і керівництва ними.
11. Форми взаємодії з батьками.
12. Специфіка роботи з важковиховуваними і обдарованими учнями.
13. Специфіка вивчення індивідуальних особливостей [3, с. 66].

Аналіз наших досліджень свідчить, що найвищі показники стосуються знань основ української етнопедагогіки, теорії і методики національного виховання і психології молодшого школяра. Такий стан пояснюється тим, що дані аспекти вивчаються студентами упродовж засвоєння багатьох тем з педагогіки, психології, фахових методик та народознавства.

Найнижчі показники стосуються знань основ планування діяльності класного керівника, основ самоуправління в учнівському колективі, специфіки вивчення індивідуальних особливостей вихованця, специфіки роботи класного керівника і вихователя ГПД, принципів організації різних дитячих об'єднань та керівництва ними, специфіки роботи з важковиховуваними і обдарованими учнями. Причиною таких результатів є те, що даний комплекс знань отримувався протягом 2–3 лекцій з педагогіки. А цього недостатньо, щоб дати студентам ґрунтовні знання.

Мотиваційно-цільовий компонент відображає стратегічні, тактичні та оперативні цілі підготовки, а також включає спонукальні чинники, спрямовані на розвиток емоційно-ціннісної сфери особистості майбутнього вихователя молодших школярів [4, с. 33].

Показником мотиваційно-цільового компонента є визначення рівня задоволеності педагогічною професією і виховною роботою.

Оцінюючи рівень підготовленості майбутніх учителів до класного керівництва в початковій школі необхідно враховувати рівень задоволеності студентів педагогічною професією, зокрема роботою класного керівника. З цих позицій варто запропонувати студентам дати відповіді на такі запитання: «Чи подобається вам педагогічна професія?» і «Чи подобається вам робота класного керівника?».

Діяльнісно-операційний компонент вміщує засоби, форми і методи навчання, що використовувались на трьох етапах підготовки студентів до класного керівництва, а також відображає показники готовності до самостійного класного керівництва у початкових класах, передбачає їх оцінювання та самооцінювання [5, с. 62].

Показником діяльнісно-операційного компонента є виявлення рівня сформованості педагогічних умінь з виховної роботи.

Важливим чинником підготовленості до роботи класного керівника є рівень оволодіння педагогічними виховними вміннями. Психолого-педагогічний аналіз літератури (О. А. Дубасенюк, Н. В. Кузьміна, В. О. Сластьонін та

ін.) та вивчення передового педагогічного досвіду дозволило виділити такі групи педагогічних умінь:

– *гностичні* – вміння аналізувати психолого-педагогічну літературу, у том у числі і різні виховні системи, рівень розвитку і вихованості учнів; аналізувати умови, в яких здійснюється процес виховання, і завдання, що стоять перед педагогами; аналізувати й оцінювати власну виховну діяльність.

– *проектувальні* – вміння прогнозувати, передбачати розвиток особистості кожного вихованця і групи в цілому; моделювати цілі, завдання, зміст, засоби виховного процесу відповідно до вікових та індивідуальних особливостей учнів; прогнозувати власну систему педагогічної діяльності.

– *конструктивні* – вміння планувати спільно з учнями виховну роботу; відбирати її доцільні форми та методи; передбачати труднощі у виховному процесі, конструювати новітні засоби та прийоми виховної взаємодії з вихованцями.

– *комунікативні* – вміння будувати доцільні стосунки з учнями, батьками, колегами; створювати сприятливе виховне середовище для розвитку інтересів, здібностей, нахилів учнів; регулювати міжособистісні стосунки в класі, групі; уміло орієнтуватися у педагогічних ситуаціях, знаходити гуманні способи їх розв’язання; керувати власними емоціями, поведінкою.

– *організаторські* – вміння стимулювати розвиток колективу учнів і кожного з вихованців, їх активність, ініціативу; спільно з учнями організовувати їх щоденну життєдіяльність, наповнюючи її цікавими творчими справами; сприяти накопиченню в учнів соціального досвіду, позитивних рис, організовувати свою діяльність і час у процесі виховної роботи з учнями [6].

З метою узагальнення результатів діагностики готовності студентів до класного керівництва нами виокремлено такі рівні її сформованості.

Низький рівень характеризується відсутністю інтересу до діяльності класного керівника; сформованістю окремих якостей класного керівника молодших школярів; засвоєнням елементів професійних знань, практичне значення яких не усвідомлюється (знання застосовуються лише в стандартних ситуаціях); недостатнім володінням професійними вміннями та навичками, невмінням їх застосовувати на практиці; відсутністю потреби у самовдосконаленні.

Середній рівень характеризується наявним професійним інтересом до діяльності класного керівника початкових класів; сформованістю основних якостей класного керівника; засвоєнням базових понять і положень щодо специфіки здійснення класного керівництва, усвідомленням професійних знань та їх практичним застосуванням у стандартних і деяких нестандартних ситуаціях; готовністю методично впевнено і самостійно організовувати

окремі етапи виховного процесу; потребою у самовдосконаленні, яка з'являється тільки при виникненні труднощів у виховній роботі.

Високий рівень характеризується стійким професійним інтересом до роботи класного керівника початкової школи; гуманістичною спрямованістю сформованих основних якостей класного керівника; ґрунтовним засвоєнням системи професійних знань щодо класного керівництва молодшими школярами, творчим їх застосуванням у нестандартних ситуаціях; володінням комплексом професійних умінь та навичок класного керівника, творчим використанням їх на практиці; бажанням і усвідомленням необхідності постійно вдосконалювати професійну компетентність.

Діагностика рівнів компетентності майбутніх педагогів до класного керівництва сприятиме на якісно новому рівні здійснювати професійну підготовку студентів до означеного виду діяльності.

Однак проведене дослідження не претендує на вичерпне розв'язання поставленої проблеми. Подальшого вивчення потребують такі аспекти: організація у педагогічному навчальному закладі професійно спрямованого виховного процесу; формування особистісних якостей майбутнього класного керівника; підготовка майбутніх учителів початкових класів до виконання функцій класного керівника в системі ступеневої підготовки. Їх вирішення буде сприяти поліпшенню підготовки педагогічних кадрів до виховної діяльності.

1. Класному керівнику : створення й розвиток колективу класу : Тести. Вправи. Тренінги. Поради. / Уклад. А. Г. Дербеньова, А. В. Кунцевська. – Х. : Основа, 2011. – 192 с. **2.** Алексюк А. М. Педагогіка вищої освіти України. Історія. Теорія / А. М. Алексюк. – К. : «Либідь», 2008. – 560 с. **3.** Ганжа О. Критерії формування соціально-професійної зрілості майбутнього вчителя / О. Ганжа // Рідна школа. – 2011. – № 6. – С. 65–69. **4.** Дем'яненко Н. Підготовка педагогічних кадрів: пошук інноваційної моделі / Н. Дем'яненко // Рідна школа. – 2012. – № 4–5. – С. 32–39. **5.** Бернвальдт Т. Формування мотивації навчальної діяльності майбутніх учителів в умовах сьогодення / Т. Бернвальдт // Рідна школа. – 2011. – № 11. – С. 60–64. **6.** Ільман В. Деякі аспекти вдосконалення професійної підготовки вчителя початкової школи : сучасні тенденції / В. Ільман // Рідна школа. – 2011. – № 1. – С. 30–33.

Рецензент: д.психол.н., професор Ставицький О. О.